

FARŞA VE TÜRKÇE ATASÖZLERİ VE DEYİMLER ÜZERİNE

İBRAHİM OLGUN

Türkçe ile Farsça arasındaki derin ve köklü ilişkiler üzerine Batıda yapılmış önemli çalışmaların başında hiç kuşkusuz Von Gerhard Doerfer'in ortaya koyduğu büyük yapıt gözlerimizi kamaştıracak niteliktedir. Moğol ve Türk dillerinden Farsçaya geçen sözcükleri dört büyük ciltte toplayan değerli bilginin bu önemli yapıtının ilk üç cildi elimize geçmiş bulunmaktadır. Bu büyük çabayı İran ve Türk dilleriyle ilişkileri olanlar derin bir saygıyla değerlendireceklerdir¹.

Bizim bu yazımız ise, 1959 yılından beri arkadaşım Cemşid Draşan'la yaptığımız uzun bir sözlük çalışmasının yan ürünlerinden biridir. Hazırladığımız üç sözlükten² biri ve en büyüğü olan Deyimleriyle Türkçe-Farsça Sözlüğümüzde yer alan pek çok deyim ve atasözlerimizden bir bölümünün yüzyıllar içinde iki ulusun ortak yaşam ve kültürleri ürünü olduğu gözümüzden kaçmadı. Bu deyimler ve atasözlerinde her iki ulusun belirli olayları aynı açıdan değerlendirdikleri, yaşam ve düşünce ürünü olan kavramları hemen benzeri sözlerle belirttikleri dikkatimizi çekti. Ayrılık görülen deyim ve atasözlerinin ise, her iki ulusun karakteristik yaşamlarını yansıtır nitelikte olduğu da görüldü.

İki ulusun benzer deyim ve atasözlerinin birleşen ve ayrılan yönlerinin neler olduğunu bilmekte ve saptamakta pek çok yararlar olduğunu uzun uzun açıklamayı gerekli saymıyoruz. Burada bir bölüm ortak deyim ve atasözlerimizin oluşmasında Araplardan alınan deyim ve atasözlerinin etkili olduğuna işaret etmekle yetineceğiz.

¹ Doerfer, Von Gerhard: *Türkische und Mongolische Elemente Im Neupersischen* alif bis ta, Franz Steiner Verlag GMBH, WIESBADEN 1965, 670 s. Band III ğım bis kaf, 1967, Akademie Der Wissenschaften Und Der Literatur, Band XIX. Bu yapıtın yalnız birinci cildi Moğolca'dan Farsça'ya geçmiş sözcükleri içermektedir.

² Sözlüklerimizden *Farsça-Türkçe Sözlük*, 1966'da Ankara'da, *Türkçe-Farsça Sözlük* Tahran'da 1971 yılında yayımlanmıştır.

Şinasi'nin *Durub-u Emsâl-i Osmaniye*'sinin önsözünde belirtildiği gibi: "*Durub-u emsal ki hikmetü'l-avamdır, lisanından sadır olduğu bir milletin mahiyet-i efkârına delâlet eder.*" Muallim Naci de *Sanihatü'l-Arab* adlı kitabının önsözünde: "*Her kavmin en hakîmane akvali, kelâm-ı efkâr ve tecâribi olan durub-u emsâldir.*" diyor. Bütün bu tanım ve açıklamalar da gösteriyor ki, atasözleri:

a- Toplumsal nitelikte yapıtlardır

b- Hangi toplumun ürünü ise o toplumun yaşam ve düşünce düzeyini yansıtır.

c- Ulusların inançları ve dünya görüşleri üzerinde bize kimi ip uçları verir.

Ulusların yaşamları her zaman aynı ortamda, aynı etkileri taşımaya bilir. Kültür değişimleri, toplumsal ve ekonomik sarsıntılar, ulusların egemenliklerinin tehlikeye düştüğü zamanlarda halkın içinden doğmuş atasözlerinden kimi vakit birbirleriyle çelişki halinde olanlarına raslanabilir. Onurlu bir yaşamdan, çaresizlikler içinde kıvranacak bir duruma düşen halkın kırgınlıklarını ve umutsuzluklarını atasözlerinden sezme olanakları da vardır. Bir zamanlar toplum içinde

Geçme namert köprüsünden ko aparsın su seni

diyerek zalime hiç bir koşul altında ödün verilmemesi salık verilirken, zamanla toplum öyle bir nemelâzımcılık havasına girmiştir ki, bu yiğitçe direniş yerine:

Köprüden geçinceye dek ayıya dayı derler

gibi soysuz bir sözü ortaya atıvermiştir.

Ama bu gibi çelişkili sözlerin tüm halka maledilmesinin de yerinde olacağını sanmıyoruz. Böylelerinin sayısı bütün atasözlerimizin içinde birkaçı geçmez. Bunun yanıbaşında bir ulusun temel ve değişmez karakterini yansıtan atasözleri sayılamayacak kadar çoktur. *Divanü Lugati't-Türk'te* "Yer basruki tağ, budun basruki beg" (yani, yerin baskısı nasıl dağ ise, halkın baskısı da begdir) Bu atasözü, Türk toplumunda devlet otoritesini temsil eden önder, ya da başkanın yerini ve önemini belirtmesi bakımından çok ilginçtir.

Yine kişisel çıkarlarını ulusun yararlarına üstün tutarak yabancıların buyruğuna göre davrananlar için halkımız, "Gavurun ekmeğini yiyen gavurun kılıcını çalar" demekle değişmez bir kuralın gerçekliğini özlü bir biçimde ortaya koymuştur. Bu örnekler gerek Şinasi'nin gerekse Muallim Naci'nin, atasözlerinin halkın felsefesini yansıttığı üzerindeki görüşlerini destekler niteliktedir. Bu ve benzeri örnekleri çoğaltmak mümkündür.

İki ulusun atasözlerinin ve deyimlerinin benzeşmesi ise bu iki ulusun yaşam ve düşünce yönünden birbirlerine hangi noktalarda yaklaştığını, birinin öbüründen nerelerde ayrıldığını belirtir. Ulusların olaylar karşısındaki tepkilerini, tutum ve davranışlarını saptamamıza yardım eder.

Deyim ve atasözlerinden hareketle toplumların yaşamlarını, inançlarını, dünya görüşlerini bilimsel bir yöntemle araştırmak için bizim düşün yaşamımızda pisiko-sosyolojik bir araştırma yönteminin geliştirildiğın bilmiyoruz³.

İlk planda deyimlerin ve atasözlerinin derlenmiş bulunması önemli bir konudur. Türk ve İranlıların deyim ve atasözlerinin nasıl derlendiğı konusunda burada bir açıklama yapılması zorunludur.

Deyim ve atasözlerinin derlenmesinde hemen her yerde iki yolun izlendiğine tanık oluyoruz:

- 1- Halk ağzından derleme
- 2- Yazılı belgelerden derleme.

Bizde halk ağzından deyim ve atasözlerini ilk kez derleyen Kâşgarlı Mahmut olmuştur. Orta Asyada yaşayan pek çok Türk boylarının arasında dolaşarak onların dillerinden derlediğı sözleri yazdığı sözlükte tanık olarak kullanmıştır. Daha sonraki yüzyıllarda kimi aydınlar da derledikleri belirli sayıdaki atasözlerini el yazması güldestelere (antoloji) koymuşlardır.

Tanzimattan sonra edebiyatımızda halka yaklaşma eğiliminin öncüsü olan Şinasi, Türkçe atasözlerini bir araya getirerek *Durub-u Emsâl-i Osmaniye* adını verdiği alfabetik yapıtı ortaya koydu. Şinasi'nin bu yapıtı ciddi bir çalışmanın değerli bir ürünüdür. Türkçe atasözlerinin Arapça, Farsça, Fransızca benzerini ya da karşılığını bulabilmişse, kitabına almayı ihmal etmemiştir. Bu atasözlerine anlam bakımından yaklaşan beyit ve kıt'aları da kullanmıştır.

Hiç kuşkusuz Şinasi'nin atasözlerimize verdiği bu önem, ondan sonra gelenlerden birçoklarını da konuya eğilmeğe zorlamıştır.

Durub-u Emsal-i Osmaniye'nin 1870'de üçüncü baskısını yapan Ebüzziya Tevfik'ten başlayarak *Lehçe-i Osmanî*'yi yazan Ahmet Vefik Paşa ve *Kamus-u Türkî* adlı tanınmış sözlüğüyle yeni bir çığır açmış bulunan Şemsettin Sami de Türkçe sözcüklerin açıklanmasında deyim ve atasözlerimizden pek çok örnek vermişlerdir.

³ Rahmetli Hamdi Akverdi *Halk İçin Atasözüne Tatbik Edilmiş Ruhi Bilgiler*, 1940. adlı kitabında küçük bir denemeye girişmek istemiştir.

Tekezade M. Sait'in 1311 (1895)'de yayımladığı *Durub-u Emsal-i Türkiyye* adlı yapıtında 5742 atasözü derlenmiştir. Tekezade kitabının önsözünde atasözlerini *düstur-u ibret* olarak nitelemiştir.

Bu konuda bir başka yapıt da Azerbaycan Cemiyetinin 1926'da çıkardığı *Atalar Sözleri*'dir. Bu kitapta atasözü niteliği taşımayan sözlere de raslanmaktadır.

Rahmetli Sadettin Nüzhet Ergun'la Mehmet Ferit'in 1926'da Konya'da yayımladıkları *Konya Vilâyeti Halkiyat ve Harsiyatı* adlı yapıtlarında da 279 deyimle 2057 atasözüne yer verilmiştir.

Büyük Türk Lugatı yazarı Hüseyin Kâzım Kadri de dört büyük ciltten oluşan yapıtında 6200'den çok atasözüne yer vermiştir.

Sadi G. Kırımlı'nın Selim Nüzhet Gerçek'in önsözü ve kaynakçesiyle birlikte yayımladığı *Atalar Sözü* adlı yapıtıyla, Veled İzbudak'ın 1480 yılında adı bilinmeyen bir kişinin kitabından derlediği, 1936'da Türk Dil Kurumu yayınları arasında çıkan içinde 689 söz bulunan *Atalar Sözü* adlı kitabı bu tür derleme dizisinde kendine özgü bir yer alır.

Türkçe deyimler ve atasözlerimize emek vermiş araştırmacılarımızdan biri de Mustafa Nihat Özön'dür. İlk kez, 1943 yılında yayımladığı, *Türkçe Tabirler Sözlüğü*'nde A-D harfleri arasında 4000 kadar deyimle yer vermiştir. Kırk dört sayfalık uzun önsözünde geçmişte yazılanları da bir bileşime götürerek konuyu oldukça etraflı bir incelemeye tabi tutmuştur. Bu yapıtta Aşık Paşazade'den Reşat Nuri'ye dek 87 yapıttan taramalar yapıldığı belirtilmektedir. Bu konudaki çalışmalarını daha sonra iki kez yayımladığı *Türk Ata Sözleri* yapıtıyla sürdürmüştür. Kitabın ilk baskısında (1952), 1470 deyim, 8257 atasözünü derleyen yazar, ikinci baskısında (1956) 2250 deyimle, 8600 atasözüne yer vermiştir.

Bunun dışında Hasan Çekli ve Mehmet Dohada'nın *Atalar Dilinden* (1945), Feridun Fazıl Tülbentçi'nin *Türk Atasözleri ve Deyimleri* ile Milli Kütüphanenin 1000 Temel Eser Dizisi içinde yayımlanan kitapları bu konudaki derlemelerin en çok bilinenleridir⁴.

Deyimlerimiz ve atasözlerimiz üzerine bugüne değin en derli toplu ve eleştirili derlemeleri ve en ciddi incelemeleri yapan hiç kuşkusuz Ömer Asım Aksoy olmuştur. Bu konuda çözümleyici ve eleştirici bir yöntemle kesin ta-

⁴ Bu konuda daha çok bilgi için Ömer Asım Aksoy'un yapıtlarındaki kaynakçalara, *Türk Folklor ve Etnografya Bibliyografyası I*, Ankara, M.E.B. 1971, 35 s. ve sonrasına bakınız.

nımlar verebilen yazar, bir derlemeci niteliğinin çok üzerine çıkarak tam bir uzman kişiliğinin gereklerini yerine getirmiştir. Ortaya çıkardığı ve yapıtlarına bilimsel bir yöntemle yerleştirdiği bu zengin halk ürünleri, Türk toplumunu çeşitli yönlerden inceleyecek araştırmacılar için tükenmez bir kaynaktır. Bu konuda yapılmış daha önceki çalışmalar ve bunlarla ilgili eleştiriler ve değerlendirmeler için de Sayın Ömer Asım Aksoy'un yapıtları en güvenilir kaynak niteliğindedir⁵.

Bugün elimizde Türk halkının çeşitli yönlerini yansıtan on binleri aşan deyim ve atasözleri varsa, bunu Türk Dil Kurumu'nun kırk yıldan beri süregelen derleme çalışmalarına, daha gerçek bir anlatımla Kurumun halkımızdan bağlarını koparmamış olmasına borçluyuz.

Buna paralel olarak atasözleri ve deyimlerimizin yazıya geçmiş ürünlerini de ciddi bir çaba sonucu tarama olanaklarımız da vardır. Kurumun yeni bir girişimi olan Tarihsel Sözlük çalışmalarının bu yönden de yararlı olacağını düşünmek gerçekten sevindiricidir.

Yazımızın başında da değindiğimiz gibi din birliğinden ötürü Arapça atasözleri ve deyimler, İran ve Türk aydınlarınca benimsenmiştir. Arapların atasözlerini en derli toplu bir biçimde toplayan Meydanî adlı bir Türk bilginidir. *Emsalü'l-Arab* adlı yapıtı bütün İslâm dünyasında yüzyıllardan beri tanınmış ve tutunmuştur⁶,

Muallim Naci *Sanihatü'l-Arab*⁷ adını verdiği ve birinci cildini yayımladığı kitabında Arap özdeyişlerinden Elif'ten kâf harfine dek 300 kadarını toplamış ve bunların çevirilerini de vermiştir. *Kelîm-i Hemedanî* adlı İran

⁵ Sayın Ömer Asım Aksoy'un bu konudaki çalışmaları için bakınız:

1 Aksoy, Ömer Asım, *Bölge Ağzlarında Atasözleri ve Deyimler*, Ankara 1965, 406 s., "Türk Dil Kurumu yayını: 279"

2 Aksoy, Ömer Asım, *Gazi Antep Ağzı* 3c. İst. 1945-1946 "Türk Dil Kurumu yayını Seri: sayı 21-23"

3 Aksoy, Ömer Asım, *Atasözleri ve Deyimler*, Ankara, 1965, 542 s. "Türk Dil Kurumu yayınları: 238"

4 Aksoy, Ömer Asım, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I*, Ankara, 1971, 392 s. "Türk Dil Kurumu yayınları: 325"

⁶ Meydanî (Ebu'l-Fazl Ahmed b. Muhammed Nisaburî) ölm. 518 (1124) Zemahşeri'nin çağdaşı, büyük sözlükçü ve dilbilimci. Ayrıca Arab atasözleri için bkz.: El-Trablûsî, İbrahim b. Aliyyü'l-Ebdeb: *Ferâidü'l-leâl fi Mecmai'l-emsâl*, Matbaatü'l-Katolikıyye, Beyrut, 1312, I c. 380 s., II c. 418 s.

⁷ Muallim Naci, *Sanihatü'l-Arab* I.C. Mihran Matbaası, İstanbul, 1304.

şairinin *Sanihatü'l-Acem*'inden de 154 özdeyiş ya da atasözü niteliğinde beyitler seçmiş ve dilimize çevirmiştir⁸

Bu metinleri incelediğimiz zaman görüyoruz ki, bu sözlerin pek çoğu çeşitli dönemlerde yaşamış şairlerimiz tarafından hiçbir değişiklik yapılmadan hemen olduğu gibi dilimize alınmıştır. Yeri gelmişken bunlardan birkaç örnek verelim:

“Feleğin bağıışı alış-veriştten başka bir şey değildir. Bir lokma ekmek verinceye dek adamın dişini alır.”

کام بخشهای گردون نیست جز دادوستد

تابه لب نانی عطا فرمود دندان را گرفت

Taşlar yedirdi nân yerine bir zaman felek
Nân verdi şimdi âh ki dendâne kalmadı

Ziya Paşa

در سنگ دیر کعبه بجزیک شرار نیست

“Manastırın da Kâ'benin de taşındaki kıvılcım birbirinden ayrı değildir”.

Bir hâkden inşa olunur deyr ile ka'be

خوی دیوانه گرفت آنکه بدیوانه نشست

“Delilerle oturan delilerin huyunu alır”
Dîvanelerin hemdemi dîvane gerektir

Ziya Paşa

سری ز خواب بر آور که روشن شد

“Artık uykudan uyan sabah oldu!”.

Uyan ey dide-i can hâb-ı ğafletten sabah oldu

Rızâî

Uyan ey yareli şir-i jıyan bu hâb-ı ğafletten

Namık Kemal

⁸ Kelîm-i Hemedanî, *Sanihatü'l-Acem*, Çev. Muallim Naci, Ebüzziya Matbaası, İstanbul, 1304, 48 s.

بہت از غیبدانی گرتو خود را عیبدانی باش

“Kendi aybını bilmek gaybı bilmekten daha iyidir”.

Azizim gel vücudundan haber ver
Ne hacet ğaybden ihbar edersin

Hersekli Arif Hikmet

هر کرا بینی بشهر هستی خود سروراست

“Her gördüğün kendi varlığının şehrinin efendisidir”.

Her kimse kendi âleminin padişahıdır

هر که بیند خسته را گرید شفائی می رسد

“Hastayı her gören ona yakında iyileşeceksiniz, der”.

Muvafıktır yine elbet mizaca şive-i hikmet
Tabibin olsa da kizbi marizin sıhhatin söyler

Rağıp Paşa

Bu çeşit benzerlikler kimi raslantılardan ibaret değildir. Bilgeliğine inanılan İran ozanlarından değiştirilmeden alınan düşünce kalıplarıdır. Biçime ya da mazmunlara burada hiç değinmedik. Bunları *Sanihatü'l-Acemen*den seçtik. Divan şiirini bu gözle araştırarak olursak *emsâl ve hikem* türünden sözlerin İran edebiyatından olduğu gibi aktarıldığını görmek hiç de şaşırtıcı olmayacaktır.

Bizim kendi deyim ve atasözlerimizin halk ağzından derlendiğine daha önce değinmiştik. Bunun çok yerinde bir yöntem olduğunu yinelemeliyiz. Ama yine de bütün divan şairlerimizin ve halk ozanlarımızın divanlarıyla yazma dergilerin bu yönden bir taramaya tabi tutulmayışı gerçekten büyük bir eksikliktir.

Farşçada ise derlemede bize göre ters sayılabilecek bir yol tutulmuştur. Atasözleri şiire ya da yazıya geçmedikçe onlarca bir değer taşıdığını söylemek biraz güçtür. Belli başlı Farşça sözlüklere *avamîdir* (argo) diye halk sözcüklerini ve deyimlerini almazlar. Ancak aydınların beğendikleri ve kitaplarına aldığı deyimler ve sözler bir değer ve anlam taşır. Fakat son yıllarda İranda da kimi

sözlüklerde halkın kullandığı deyimlere yer verilmeğe başlanmıştır. S. Haim'ın Farsça İngilizce, İngilizce-Farsça sözlükleri deyim ve atasözü bakımından olmasa bile, halkın kullanmakta olduğu *avamî* diye nitelendirilen sözleri vermesi bakımından bir özellik taşır.

Farsça'nın tanınmış sözlüklerinden biri olan *Ferheng-i Amîd*'in sonunda ancak atasözlerine birkaç sayfalık özel bir yer ayrılmıştır.

İranlıların emsal ve hikem adını verdikleri atasözlerini hiç kuşkusuz en iyi bir biçimde toplayan Ali Ekber Dihhoda olmuştur. Firdowsî'den başlayarak bütün yazılı metinleri tarayan bu ünlü bilgin *Emsal u Hikem* adlı dört ciltlik yapıtını yayımlamıştır⁹

Emsâl u Hikem, Dihhoda'nın büyük sözlüğü *Luğatname*'nin bir yan ürünüdür. Böyle büyük ve etraflı bir sözlük şimdiye dek hiçbir ölümlü tarafından yazılamamıştır. Netekim yazarın 38 yıl önce öldüğü sırada ancak 22 cildi tamamlanmıştı. Ölümünden sonra vasiyeti üzerine büyük sözlükçü ve dilci Prof. Muhammet Moîn başkanlığında bir kurul, bu büyük yapıtın yayımını sürdürdü. Fakat ne yazık ki, beş yıl önce tanımak şerefine eriştiğim Prof. M. Moïn de *Ferheng-i Moîn* adını verdiği 6 ciltlik büyük sözlüğünü tamamlayıp 5 cildini yayımladıktan sonra zihin yorgunluğu sonucu bir yıldan çok süren bitkisel bir yaşam sonucu öldü. Böylece, *Luğatnâme-i Dih-hoda* adlı dev sözlüğün tamamlanması da engele uğramış oldu.

Biz bu incelememizi hazırlarken *Emsal u Hikem*'i ve *Ferheng-i Amîd*'in sonundaki atasözlerini taradık. *Emsal ü Hikem*'de deyimler, atasözleri, kinâyeler, istareler ve hadislerle, ulu kişilerin sözleri ve özdeyişleri saptanmıştır. Bunlardan biz yalnız halkın malı olanları seçtik. Bunu da ayırabilmek için şimdiye dek pek çok yardımlarını gördüğüm arkadaşım Cemşid Drahşan'dan yararlandım; zira sözlüğümüze aldığımız Türkçe deyim ve atasözlerinden hangisinin Farsça'da karşılığı olduğunu bilmek, İran halkı arasında yaşamamış bir kimse için olanaksızdı. Şimdi önce deyimlere ve söz kalıplarına sonra da atasözlerine harf sırasıyla yer vermeğe çalışacağız:

⁹ Ali Ekber Dih-hoda, *Emsâl u Hikem*, 4 c. Emîr Kebir yayınlarından, Tahran, 1338-1339

DEYİMLER VE KALIPLAŞMIŞ SÖZLER

A

- 1- Ağzından kaçırmak
از دهنش در رفتن
- 2- Ağzının suyu akmak
آب دهنش راه افتادن
- 3- Az ye de kendine bir hizmetçi tut
کم بخور نوکر بگیر
- 4- Ahfeş'in keçisi gibi başını sallamak
سرش را مثل بز احفش تکان دادن
- 5- Ağzı süt kokmak
دهنش بوی شیر میدهد
- 6- Anasının sütünden daha helâl
از شیر مادر حلالتر
- 7- Alıcı gözüyle bakmak
به چشم خریداری نگاه کردن
- 8- Allah selâmet versin!
خدا سلامتی بدهد
- 9- Allaha ismarladık!
خدا حافظ (یا) بخدا سپردیم
- 10- Altın tutsa toprak olur
اگر دست بطلا برند خاک شود
- 11- Anan yahşi baban yahşi
پدرت خوب مادرت خوب
- 12- Anamdan emdiğim süt burnumdan geldi
شیری که از پستان مادر خورده بودم از دماغم آمد
- 13- Arının yuvasına kazık dürtmek
چوب توی سوراخ زنبور کردن
- 14- Arkadan vurmak
از پشت انسان خنجر فرو کردن
- 15- Ali'nin külâhını Veli'ye, Veli'nin külâhını Ali'ye giydirmek
کلاه علی را سر ولی و کلاه ولی را سر علی گذاردن
- 16- Ata et, ite ot vermek
استخوان را جلو اسب علف را جلوسگ ریختن

- 17- Attan inip eşeğe binmek
از اسب پیاده شدن سوار خروشدن
- 18- Ateş almağa mı geldin?
مگر آمدی آتش ببری؟
- 19- Ayak ayak üstüne atmak
پارو پا انداختن
- 20- Ayağının altına karpuz kabuğu koymak
پوست هندوانه زیر پای کسی انداختن
- 21- Ayıyı vurmada postunu satmak
خرس را هنوز شکار نکرده پوستش را فروختن
- 22- Ayağının papucu olmamak
لنگ کفش اونشدن
- 23- Ağzını toplamak
دهنش را جمع کردن

B

- 24- Baş ağrıtmak
درد سر دادن
- 25- Üstüne bir bardak su içmek
یک لیوان آب رویش سر کشیدن
- 26- Basireti bağlanmak
چشم بصیرتش کور شدن
- 27- Başımız sağ olsun!
سرتان سلامت باشد
- 28- Bıçak kemiğe dayanmak
کارد باستخوان رسیدن
- 29- Bir taşla iki kuş vurmak
با یک سنگ دو گنجشک زرن
- 30- Baş sağlığı
سر سلامتی
- 31- Başa kakmak
سرکوب کردن
- 32- Başına devlet kuşu konmak
همای سعادت بر سر کسی نشستن
- 33- Bir ayağı çukurda olmak
یک پایش لب قبر بودن

- 34- Bir dediğini iki etmemek
یکی اش دو تا نمیشود
- 35- Bir deri bir kemik olmak
پوست و استخوان شدن
- 36- Bir gömlek fazla eskitmek
یک پیرهن بیشتر پاره کردن
- 37- Bir kazanda kaynamak
در یک دیگ جوشیدن
- 38- Bir kulağından girip öbür kulağından çıkmak
از یک گوش آمدن از گوش دیگر در رفتن
- 39- Bir paralık etmek
یک پول سیاه کردن
- 40- Bir pul etmemek
یک پول سیاه نمی آرزد
- 41- Bir tahtası eksik
یک تخته اش کم است
- 42- Boğazına kadar borca girmek
تا گلو به قرض فرو رفتن
- 43- Bok yemek (yakışsız bir iş yapmak)
گوه خوردن
- 44- Boyacı küpü mü?
مگر خم رنگرزی داریم؟
- 45- Boyun kırmak
گردن کج کردن
- 46- Boynumuz kıldan ince
گردن ما از موناژک تراست
- 47- Boynuna almak
بگردن گرفتن
- 48- Boynuna atmak
بگردن کسی انداختن
- 49- Bulanık suda balık avlamak
آب گل آلودی کند که ماهی بگیرد
- 50- Burun şişirmek
دردماغ باد انداختن
- 51- Başına vur lokmasını al
توی سرش بزن لقمه را از رستش بگیر
- 52- Bağdadımı tamir etmek
بغدادش را تعمیر کردن
- 53- Burnu kanamadı
خون از دماغش نیاید
- 54- Burnu sürtülmek
دماغش مالیده شدن
- 55- Burnundan düşmüş (Anne ya da babasının)
مثل اینکه از دماغ (. . .) افتاده باشد
- C
- 56- Ciğerimin köşesi
جگر گوشه
- Ç
- 57- Çalıdan çalıya sıçramak
از شاخالی شاخه دیگر پریدن
- 58- Çanak yalayıcı
کاسه لیس
- 59- Çene çalmak
(10) چانه زدن
- 59 a - Çıkmaza girmek
کار به بن بست رسیدن یا در بن بست افتادن
- 60- Çocuk peydahlamak
بچه دار شدن
- D
- 61- Dağ eteği
دامنه کوه
- 62- Damar damar üstüne binmek
رگ به رگ شرفی
- 63- Değirmenin suyu kesildi
(11) آنها از آسیاب افتادن
- 64- Domuzdan bir kıl koparmak¹²
از خرس موئی غنیمت است
- ¹⁰ Farsçada pazarlık etmek anlamına gelir.
- ¹¹ Farsçada gürültü patırtı kesildi anlamındadır
- ¹² Farsçada domuz yerine ayı kullanılmış.

- 65- Davul çalmak
طبل زدن (یا) دهل زدن
- 66- Dem çekmek
دم کشیدن
- 67- Dem tutmak
(13) دم گرفتن
- 68- Dillere destan olmak
ورد زبان شدن
- 69- Dili bir karış
یکک و جب زبان دارد
- 70- Dillere düşmek
سر زبانها افتادن
- 71- Dili uzamak ya da dil uzatmak
زبان درازی کردن
- 72- Dili uzun
زبان دراز
- 73- Dil yarası
زخم زبان
- 74- Dize gelmek
بزاندور آمدن
- 75- Dört duvar arasında kalmak
توی یکک چهار دیوار ماندن
- 76- Dört nal gitmek
چهار نعل رفتن
- 77- Dünya başına yıkılmak
دنیا روی سرش خراب شدن
- 78- Dünyadan haberi olmamak
از دنیا بی خبر ماندن
- 79- Dünya kadar
یکک دنیا
- 80- Dünyalar onun oldu
خدا دنیا را باو داد
- 81- Dünyaya gelmek
بددنیا آمدن
- 82- Dünyaya getirmek
بددنیا آوردن
- 83- Düşe kalka
افتاد و خیزان
- E
- 84- Eceli gelmek
اجلش رسیدن
- 85- Eğri bakmak
کیج نگاه کردن
- 86- Ekmeğini taştan çıkarmak
نانش را از زیر سنگ در آوردن
- 87- Ekşi yüz ya da ekşi surat
ترش رو
- 88- El çekmek
دست کشیدن
- 89- Eğri oturup doğru konuşalım
بیا تا کیچ نشینیم و راست گوئیم
- 90- El elden üstün
دست روی دست (بسیار است)
- 91- Elden gelmek
از دست بر آمدن
- 92- Elden gitmek
از دست رفتن
- 93- Eli açık
دست و دل باز
- 94- Eli boş
تهی دست
- 95- Eli darda
تنگدست
- 96- Elinden tutmak
دستگیری کردن
- 97- Elini yıkamak
(از چیزی) دست شستن
- 98- Elmanın yarısı bu, yarısı o
مثل یکک سیب و دونیم
- 99- Ensesi kalın
گردن کلفت
- 100- Eski hamam eski tas
همان طاس همان حمام

¹³ Farşçada yalnız Çay demlenmesi için kullanılır.

- 101- Eşek şakası
شوخی خرکی
- 102- Eşeğe gücü yetmez semerini döver
خره را ول کرده به پالانش چسبیده
- 103- Eti senin kemiği benim
گوشتش از آن تو استخوانش از آن ما
- 104- Etek pislîği
دامش لکه دار شدن
- 105- Eteğine yapışmak
دست بدامن شدن
- 106- Ev yıkmak
خانه خراب کردن
- 107- Evi sırtında
خانه بدوش
- 108- Eyyam görmüş
روزگار دیده
- F
- 109- Fırsatı ganimet bilmek
فرصت را غنیمت شمردن
- G
- 110- Gafil avlanmak
غافلگیر شدن
- 111- Gayretine dokunmak
به رگک غرتش بر خوردن
- 112- Göbeği biriyle beraber kesilmiş
مثل اینکه ناف هر دو را باهم بریده اند
- 113- Gölgesinden korkmak
سرمه را از چشم انسان زرن
- 114- Gözden sürmeyi çalmak
از سایه خود ترسیدن
- H
- 115- Ha Hoca Ali, ha Ali Hoca
چه علی خواجه چه خواجه علی
- 116- Havanda su dövmeç
آب در هاون سائیدن (یا) آب بهاون کوفتن
- 117- Hem ziyaret, hem ticaret
هم زیارت هم تجارت (یا) هم سیاحت هم تجارت
- 118- Her kafadan bir ses
از هر سری صدائی
- 119- Her sakallıyı babası sanmak
هر ریش داری پدر نمی شود
- 120- Hık demiş (babasının ya da annesinin)
burnundan düşmüş
مثل اینکه از دماغ مادرش افتاده
- I
- 121- İcığını cıcığını çıkarmak
جیک و پوک چیزی را در آوردن
- İ
- 122- İğne atsan yere düşmez
سوزن بیندازی زمین نمی افتد
- 123- İki ayağını bir pabuca sokmak
هر دو پارادر یک کفش کردن
- 124- İki kere iki dört eder gibi
مثل دو دو تا چهار تا
- 125- İki paralık etmek
بصورت یک پول سیاه در آوردن
- 126- İpleri (birinin) elinde olmak
سرنخ دست کسی دیگر بودن
- 127- İçi dışı bir
ظاهر و باطنش یکی است
- 128- İşi pişirmek
کاری را پختن
- 129- İtle harara girmek
(14) باسکک بجوال رفتن
- 130- İğnenin deliğinden geçmek
از سوراخ سوزن تورفتن
- 131- İzini kaybetmek
پی اش را گم کردن
- 132- İsteddiği gibi at koşturmak
(بمیل خود) اسب تازی کردن
- 133- İster istemez
خواه نا خواه

¹⁴ Farsçada it yerine ayı xers da geçiyor.

- 134- İş işten geçmek
کار از کار گذشتن
- 135- İşe yaramak
بکار آمدن (یا) بکار خوردن
- 136- İt canlı
جان سگ داشتن
- 137- İte atsan yemez
جلو سگ بیندازی نمی خورد
- 138- İyi gözle bakmamak
بچشم خوبی نگاه نکردن
- 139- İzinden yürümek (birinin)
بر اثر اقدام (کسی) مشی کردن
- K
- 140- Kafa sallamak
سر تکان دادن
- 141- Kafası taşa çarpmak
سرش بسنگ خوردن
- 142- Kambur üstüne kambur
غوز بالا غوز
- 143- Kan ağlamak
خون گریه کردن
- 144- Kanı sıcak
خون گرم
- 145- Kendi ayağıyla ölüme yitmek
با پای خود بسوی مرگ رفتن
- 146- Korktuğum başıma geldi
آمد ب سرم از آنچه می ترسیدم
- 147- Keçesini sudan çıkarmak¹⁵
گلیم خود را از آب بیرن کشیدن
- 148- Kulağına pamuk tıkamak
پنبه در گوش نهادن
- 149- Külâhını önüne koy, düşün!
کلاه خود را قاضی کن!
- 150- Kan çanağı gibi
مثل دوکاسه خون
- 151- Kan istemek
خونخواهی کردن
- 152- Kanını kurutmak
خون (کسی را) خشک کردن
- 153- Kanadı altında tutmak
زیر بال خود گرفتن
- 154- Kapana düşürmek
بر تله انداختن
- 155- Kapısı açık olmak
در خانه باز داشتن
- 156- Karanlığa kurşun sıkılmak
تیر بتاریکی انداختن
- 157- Kârını tamam etmek
کارش را تمام کردن
- 158- Kaş yapayım derken göz çıkarmak
آمد ابرویش را درست کند چشمش را کور کرد
- 159- Kaşının altında gözün var dememek
نمی شود گفت بالای چشمت ابرو است
- 160- Kaşlarını çatmak
ابروهارا درهم کشیدن
- 161- Katı yürekli
سخت دل، سنگ دل
- 162- Kavgası bizim yorganın başma imiş
دعوا سرخلاف ملا نصرالدین بودن
- 163- Kazdığı çukura kendisi düşmek
خودش در چاهی که برای دیگری کنده بود افتاد
- 164- Keçiye can kaygısı, kasaba yağ kaygısı¹⁶
گوسفند در فکر جان است و قصاب در فکر دنبه
- 165- Kedi gibi dört ayak üzerine düşmek
مثل گر به روی چهار دست و پا می افتد
- 166- Kedi ile köpek gibi
مثل سگ و گربه
- 167- Keli körü toplamak
کور و کچلها را دور خود جمع کردن
- 168- Kelle götürür gibi
مثل اینکه سر آورده

¹⁵ Keçe yerine Farsçada kilim sözü geçer.

¹⁶ Farsçada keçi yerine koyun kullanılmış. Türkçede de var.

- 169- Kemer sıkılmak
کمر را سفت کردن
- 170- Kemik yalayıcı
استخوان لیس
- 171- Kenarda köşede
در گوشه و کنار
- 172- Kendinden geçmek
از حال رفتن
- 173- Kendini beğenmek
خود پسندی
- 174- Kendini naza çekmek
ناز کردن ، ناز آوردن
- 175- Kesesine hiç bir şey girmemek
چیزی بکیسه (کسی) نرفتن
- 176- Keyfetmek
کیف کردن
- 177- Kına yakmak
حنا بستن
- 178- Kırık dökük
خرده ریزه
- 179- Kırkı çıkarmak
چله اش سر آمدن یا گذشتن
- 180- Kıyamet kopmak
قیامت شدن
- 181- Kıyamete kadar
تا قیامت
- 182- Kocakarı ilâcı
دوای خاله زنانه
- 183- Kokusu çıkmak
گندش را در آوردن
- 184- Koyun gibi
مثل گوسفند
- 185- Köpeğin ağzına kemik atmak
استخوان در دهان سگ انداختن
- 186- Kördüğüm
گره کور
- 187- Kör hat
خط کور
- 188- Kör ocak
اجاق کور
- 189- Körü körüne
کور کورانه
- 190- Kucak çocuğu
بچه بغلی
- 191- Kulak asmamak
گوش ندادن ، گوش نگرفتن
- 192- Kulağı ağır işitmek
گوشش سنگین بودن
- 193- Kulağına küpe olmak
آویزه گوش شدن
- 194- Kulağını çekmek
گوش کسی را کشیدن
- 195- Kulaktan kulağa
گوش به گوش ، از گوش به گوش
- 196- Kurban olayım
قربانت کردم ، قربانت بروم
- 197- Kurban vermek
قربانی دادن
- 198- Kurtlarını dökmek
کرمش را ریختن
- 199- Kuru soğuk
سرما خشک ، سرما خشکه
- 200- Kuş sütü
شیر مرغ
- 201- Kuyruk sallamak
دم جنباندن
- 202- Kuyruğu kapana kısmak
دم لای تله گیر کردن
- 203- Kuyruğuna basmak
پای روی دم کسی گذاردن
- 204- Kuyruklu yalan
دروغ دم دار
- 205- Kuyruklu yıldız
ستاره دنباله دار
- 206- Kuyusunu kazmak
چاه برای کسی کنندن

- 207- Küçük dil
زبان کوچکی ، زبان کوچکه
- 208- Külâh giydirmek
کلاه گذاردن
- 209- Külâh kapmak
کلاه برداری کردن
- 210- Külâhını havaya atmak
کلاهش را هوا انداختن
- 211- Külâhları değiştirmek
کلاه‌هایشان توی هم رفتن
- 212- Kûp gibi
مثل خمره
- 213- Kûrek çekmek
پاروکشیدن
- L
- 214- Lâfa tutmak
(کسی را) بحرف گرفتن
- 215- Muhabbet dellah
دلال محبت
- 216- Mürekkebi kurumadan bozmak
هنوز مرکبش خشک نشده بهم زدن
- N
- 217- Nanparaya muhtaç olmak
محتاج تکه نانی شدن
- 218- Nazar boncuğu
نظر قربانی
- 219- Nazar değmek ya da nazara gelmek
چشم خوردن یا نظر خوردن
- 220- Ne şiş yansın ne kebab
نه سیخ بسوزد نه کباب
- 220 a - Nuh Nebiden kalma
مال رمان نوح
- 221- Nefes aldirmamak
فرصت نفس کشیدن ندادن (نمی گذارد نفسی بکشم)
- 222- Nefes darlığı
تنگ نفس
- 223- Nevi şahsına münhasır
منحصر بفرد
- 224- Ne kokar ne bulaşır
نه بودارد نه خاصیت
- O
- 225- Ok yaydan çıkmak
تیر از شست در رفتن
- 226- On parmağında marifet
از ده انگشت هنر باریدن
- Ö
- 227- Öksüzler anası ya da öksüzler babası
پدریتیمان و شوهر بیوه زنان
- 228- Özü kabahatinden büyük
عذر بدتر از گناه
- P
- 229- Pabuç kadar dili var
زبانیش بقدر یک لنگ کفش
- 230- Pabucunu eline vermek
کفشهایش را بدستش دادن
- 231- Parmakla gösterilmek
انگشت نمای خلق شدن
- 232- Paçaları sıvamak
پاچه ها را ور مالیدن
- 233- Papağan gibi ezberlemek
طوطی وار حفظ کردن
- 234- Parasını sokağa atmak
پولش را دور ریختن
- 235- Postu sermek
تخت پوست انداختن
- R
- 236- Rüyasında görememek
در جواب ندیدن
- 237- Ruhu şad olsun!
روحش شاد باد
- 238- Rüyasında görse hayra yormamak
در خواب هم نمیتواند به بیند
- 239- Sakalı değirmende ağartmak
ریش را در آسیاب سفید کردن

- 240- Sakalı ele vermek
ریش خود را دست کس دیگری دادن
- 241- Sakalina gülmek
به ریس کسی خندیدن
- 242- Saman altından su yürütmek
آب زیرکاه بودن
- 243- Soğandan sarmısağa
از سیرتا پیاز
- 244- Su üstüne yazı yazmak
نقش بر آب
- 245- Ses seda çıkmamak
از کسی سروصدائی نشدن
- 246- Sırtı kaşınmak
پشتش می خارد
- 247- Sırtı yere gelmek
پشت (کسی) یزمین آمدن
- 248- Sırtını dayamak (birine)
پشتش را (به کسی) بستن (یا) بکسی تکیه کردن
- 249- Sinek avlamak
بگس پرانیدن
- 250- Sizden iyi olmasın!
به از شما نباشد!
- 251- Sol tarafından kalkmak
از دنده* چپ از خواب بیدار شدن
- 252- Söz altında kalmamak
زیر حرف کسی نماندن
- 253- Sözü balla kesiyorum
(17) شکر میان کلام (یا) حرف شما
- 254- Su gibi bilmek
مثل آب (حفظ بودن)
- 255- Su gibi para harcamak
مثل آب پول خرج کردن
- Ruhu şad olsun!
روحش شاد باد
- Ş
- 256- Şeytana külâhı ters giydirmek
کلاه سر شیطان گذاردن
- 257- Şirazesinden çıkmak
کار از شیرازه اش خارج شدن
- T
- 258- Taş taş üstünde bırakmamak
سنگ روی سنگ نماندن
- 259- Tencere dibin kara, seninki benden kara
دیگی به دیگی میگوید رویت سیاه
- 260- Terkisine almak
در ترک خود سوار کردن
- 261- Top atmak (iflas etmek)
توپش را در کردن
- 262- Tutkal gibi
مثل سریشم
- 263- Tuz ekmek hakkı
حق نان و نمک
- U
- 264- Uhdesinden gelmek
از عهده اش بر آمدن
- 265- Uhdesine almak
بر عهده گرفتن
- 266- Ununu elemiş eleğini asmış
آردها را آلك کرده
- 267- Utancından yere girmek
از خجالت میخواستم به زمین فروروم
- 268- Uyku gözünden akıyor
خواب از چشمهایش می ریزد
- 269- Uykusu kaçmak
خواب از سرش پریدن
- 280- Uykusu başına vurmak
خواب بسر شدن
- Ü
- 271- Üste vermek
سر دادن (اضافه پرداختن)

¹⁷ Farsçada bal yerine şeker geçer.

- Üstünüze sağlık
دور از جان شما
- Üstünde durmak
روی چیزی ایستادگی کردن
- 272- Üstüne bir bardak su içmek
283- Yukarı tükürse bıyığı, aşağı tükürse sakalı
بالا تف کن به سیل پائین تف کن بریش می افتد
- 273- Yağlı müşteri
مشتری چرب
- 274- Yakasını bırakmamak
یقہ کسی را ول نکردن
- 275- Yanağından kan damlıyor
از گونه هایش خون میریزد
- 276- Yanlış hesap Bağdattan döner
اشتباه حساب از بغداد بر می گردد
- 277- Yaraya tuz biber dökmek
روی زخم کسی نمک (یا) فلفل پاشیدن
- 278- Yerden göğe kadar
از زمین تا آسمان
- 279- Yerin dibine girmek
بزمین فرو رفتن
- 280- Yıl on iki ay
سال به دوازده ماه
- 281- Yıldız barışıklığı
ستاره هایشان با هم جور آمدن
- 282- Yoluna bakmak
چشم براه بودن
- 284- Yumurtadan daha dün çıkmış
(کسی که) تازه سر از تخم برون آورده
- 285- Yuvasını yıkmak
خانه خرابش کردن
- 286- Yükte hafif pahada ağır
سبک وزن و سنگین قیمت
- 287- Yüz verince astar istmek
روکه میدهی آستر هم میخواند
- 288- Yüz bulmak
رو پیدا کردن
- 289- Yüz çevirmek
رو برگرداندن
- 290- Yüz suyu dökmek
آبرو ریختن
- 291- Yüzüp yüzüp kuyruğuna gelmek
(یک کاری) بدمش رسیدن
- Z
- 292- Zemin ve zamana uygun
موافق زمین و زمان
- 293- Zevale yüz tutmak
رو زوال رفتن
- 294- Zülf-ü yare dokunmak
به زلف یار برخوردن

ATASÖZLERİ

A

- 1- Allah sağ eli sol ele muhtaç etmesin
خدا دست راست را به دست چپ محتاج نکند
- 2- Allah sağ gözü sol göze muhtaç etmesin
خدا این چشم را به آن چشم محتاج نکند
- 3- Aç köpek fırın deler
(18) آدم گرسنه سنگ را هم میخورد
- 4- Arayan bulur

جوینده یابنده است

- 5- Akıl yaşta değil baştadır
بزرگی بعقل است نه بسال
- 6- Ayağını yorganına göre uzat¹⁸
پایت را باندازه گلیست درازکن
- 7- Ateş düştüğü yeri yakar
آتش هر جا بیفتد آنجا را می سوزاند
- 8- Ateş olmayan yerden duman çıkmaz
جائی که آتش نباشد دود بیرون نمی آید

B

- 9- Beleş atın dişine bakılmaz
دندان اسب پیشکش را نگاه نمی کنند
- 10- Bükemediğin eli öp
با آن که خصومت نتوان کرد بساز (دستی که بدندان نتوان بردبوس)
- 11- Beş parmak bir olmaz
هر پنج انگشت یکی نیست (نمیشود)
- 12- Bıçak kınını kesmez
هیچ کاردی دسته خود را نمی برد
- 13- Bir atlarsın çekirge iki atlarsın çekirge
sonunda yakalanırsın çekirge
یک بار بچستی ملخک دو بار بچستی ملخک آخر
بدستی ملخک

¹⁸ Farsça'da "Aç adam taşı bile yer. biçimindedir"

¹⁹ Farsçada ayağını kilimine göre uzat biçimindedir.

- 14- Bir çiçekle bahar olmaz
با یک گل بهار نمیشود
- 15- Bir deli bir kuyuya taş atar kırk akıllı
çıkaramaz
یک دیوانه سنگی در چاه می اندازد صد عاقل
نمی تواند آن را از چاه در آورد
- 16- Bir elin sesi çıkmaz
یک دست صدا ندارد

Ç

- 17- Çıkmayan canda ümit vardır
تا نفس هست امید هست
- 18- Dağ dağa kavuşmaz insan insana ka-
kavuşur
کوه به کوه نمیرسد ولی آدم به آدم میرسد
- 19- Damlaya damlaya göl olur
(20) اندک اندک ز کم شود بسیار دانه دانه
است غله در انبار
- 20- Doğru söz acıdır
(21) حرف حق تلخ است
- 21- Davulun sesi uzaktan hoş gelir.
آواز دهل شنیدن از دور خوش است
- 22- Demir tavında dövülür
آهن را تا گرم است باید کوبید
- 23- Deveciyle görüşen kapısını yüksek aç-
malı
(22) یا مکن با پیل بانان دوستی یا بناکن
خانه ای در خورد پیل
- 24- Dikensiz gül olmaz
گل بی خار وجود ندارد (نمیشود)

²⁰ Farsçada "az az çok olur, tane tane anbar dolar" diye manzum bir söz var.

²¹ Arapçada bu söz ..... biçimindedir.

²² Farsçada deve yerine fil sözcüğü kullanılır.

- 25- Dost başa düşman ayağa bakar
دوست به سر انسان و دشمن به پای انسان
نکاه می کند
- 26- Dostluk kantarla alış veriş miskalle
(23) حساب بمثقال بخشش به خروار

E

- 27- El elden üstündür
دست بالای دست بسیار است

F

- 28- Fare deliğine sığmamış bir de kuyru-
ğuna kabak bağlamış

موشه بسوراخ فرو نمی رود جاروب بدمش می بندد

G

- 29- Gözden ırak olan gönülden de ırak olur
از دل برود هر آنکه از دیده برفت

- 30- Gülü seven dikenine katlanır
گل بی خار نمی شود

- 31- Gönülden gönüle yol vardır
(25) دل بدل راه دارد

- 32- Gökten ne yağdı da yer kabul etmedi
هرچه از آسمان آید زمین بر می دارد

- 33- Gün doğmadan neler doğar
شب آبستن است تاچه زاید سحر

H

- 34- Haydan gelen huya gider
بادورده را بادی برد (یا) بر باد رود
هر آنچه از باد آید

- 35- Her yokuşun bir inişi var
هر فرازی نشیبی هر نشیبی فرازی دارد

- 36- İki çıplak bir hamamda yaraşır
دو برهنه بجهام خوشند

- 37- İki ayağını bir pabuca sokmak

- 38- İki karpuz bir koltuğa sığmaz
با یک دست دو هندوانه نمی شود بلند کرد

- 39- İt ürür kervan yürür
سگ و غوغ می کند قافله بر راه خودش ادامه میدهد

- 40- İnsanı ümit yaşatır
آدمیزاد بامید زنده است

- 41- İnsan acıkınca taşı bile yer
آدم گرسنه سنگ را هم می خورد

K

- 42- Kedi yetişemediği ciğere pis dermiş
گره که دستش به جگر نمی رسد گوید
بو میدهد

- 43- Kendi düşen ağlamaz
خود کرده را چاره نیست

- 44- Komşunun tavuğu komşuya kaz görü-
nür²⁶
(26) خروس همسایه صدای غازی می کند

- 45- Kamı kanla yumazlar
خون را با خون نمی شویند

- 46- Kurunun yanında yaş da yanar
ترو خشک با هم میسوزند

M

- 47- Minareyi çalan kılıfını hazırlar
(27) کسی که منار را می دزدد اول چاهش را
می کند

- 48- Mum dibine ışık vermez
هیچ چراغ (یا) شمع پایه خودش را روشن
نمی کند

²³ Bir tonun üçte biri ağırlık

²⁴ Farsçada kabak yerine süpürge

²⁵ Arapçada .....

biçimindedir.

²⁶ Farsçada "Komşunun horozundan kaz sesi duyulur" biçimindedir

²⁷ Farsçada "Minareyi çalan kuyuyu hazırlar" biçimindedir.

N

- 49- Ne şamın şekeri, ne Arabın yüzü
(28) نه شیر شتر نه دیدار عرب

Ö

- 50- Önce iğneyi kendine batır sonra çuvaldızı başkasına
سوزن را بخودت بزنی جوالدوز را بدیگران

P

- 51- Parayı veren düdüğü çalar
سوت سوتك را کسی زد که پول داد

S

- 52- Sel gider kum kalır
آب ها میگذرد ، بیگک ته جوی می ماند
- 53- Suyu görünce teyemmüm bozulur
آب که باشد تیمم باطل است
- 54- Sabırla koruk helva olur
گر صبر کنی زغوره حلوا سازم (یا) آن میوه که
از صبر بر آمد شکری بود

T

- 55- Tatlı dil yılanı yerden çıkarır
بازبان خوش مار را میتوان از سوراخ خارج کرد

²⁸ Farsçada bu ata sözü “ne devenin sütü ne Arabın yüzü” biçimindedir. Ben Türkçesini rahmetli Neyzen Tefik’ten “ne şamın şekeri, ne Arabın zekeri” biçiminde duydum ki, kafiyeyi göz önünde tutarsak bu söyleyişin daha doğru olduğu anlaşılır.

- 56- Tok acın halini bilmez

سیر از گرسنه خبر ندارد

U

- 57- Ucuzdur vardır illeti pahalıdır vardır hikmeti

هیچ ارزانی بی علت و هیچ گرانی بی حکمت نیست

- 58- Ürüyen köpek ısırılmaz

سگی که زیاد و غوغ می کند پاچه نمی گیرد

- 59- Üzüm üzüme baka baka kararır

انگور از انگور رنگ گیرد

Y

- 60- Yörük at yemini kendi artırır

اسب دونه جو خود را زیاده کند

- 61- Yerin kulağı var

(29) دیوار موش دارد موش هم گوش دارد

- 62- Yanlış hesap Bağdattan döner

اشتهای حساب از بغداد می گردد

Z

- 63- Zararın neresinden dönersen kârdır

از هرکجائی ضرر بر گری منفعت است

²⁹ Farsçada bu atasözü “duvarda fare var, farenin de kulağı var, biçimindedir.